

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗБІРКИ «СМАРАГДОВА СКРИЖАЛЬ» ЛІНИ ЛАНСЬКОЇ

Ірина Небеленчук¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-45>

Одним із аспектів виражальності мови, зокрема у творах художньої літератури, є фразеологізми (фразеологічні одиниці). Фразеологізмами зазвичай називають стійкі звороти мови, які сприймаються та застосовуються у мовленні як єдине ціле. Питанню застосування фразеологізмів у творах художньої літератури присвячені праці І. Білодіда, В. Білоноженко, С. Бирик, С. Ганжі, І. Гнатюк, М. Коломійця, Л. Скрипник, Н. Сологуб, Л. Щербачук та інших. Предметом дослідження науковців є структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць. Дослідження спрямовані на розгляд творів Т. Шевченка, М. Коцюбинського, М. Стельмаха, О. Довженка, М. Рильського, О. Гончара та інших.

Застосування фразеологізмів-складників літературно-художніх антропонімів у творах сучасних письменників, зокрема у творах М. Гримич, М. Дочинця, В. Лиса, М. Матіос, В. Шкляра розкриває А. Вегеш. Дослідниця зазначає, що фразеологізми *«є своєрідною схованкою здобутків культури, звичаїв, традицій і сподівань українського народу...»*, *«фразеологічні одиниці містять величезну інформацію, яскраво розкривають зміст художнього твору»* [1, с. 54]. Г. Аркушин досліджує фразеологію романів волинського письменника В. Лиса, роману-балади «Блакитна сарна» М. Нестерука. Фразеологію поетичних творів Дмитра Павличка як складової фразеологічної системи української мови подає О. Тележкіна, зазначаючи, що у поетичних творах вживаються *«узуальні фразеологічні одиниці, що виконують стилістично-виразнювальну й естетично-художню функції»* [6, с. 68].

На підставі дослідницького контенту в аспекті застосування фразеологізмів у творах літератури зауважимо, що завдяки стійким зворотам письменники стверджують авторсько-індивідуальний стиль, презентують кращі зразки усного мовлення та водночас збагачують мову і поглиблюють світогляд читачів.

Залишаються недослідженими аспекти застосування фразеологізмів у творчості сучасних поетів, що й обумовило актуальність зазначеної теми. Метою поданого дослідження є з'ясування місця фразеологічних

¹ Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», Україна

зворотів у творчості сучасної поетеси Ліни Ланської, зокрема у збірці «Смарагдова скрижаль»; з'ясування структурно-семантичного значення традиційно існуючих фразеологізмів у відповідності до авторського тексту; дослідження сутності поданих фразеологізмів; розкриття авторського задуму щодо застосування фразеологізмів і особистісного розуміння.

Наукова новизна поданого матеріалу полягає в тому, що вперше досліджено застосування фразеологізмів у творчості Ліни Ланської.

Ліна Ланська вживає значну кількість стійких зворотів мови. Вони виконують художньо-увиразнювальну функцію у творчості поетеси. Так, можемо зафіксувати застосування таких зворотів, як-от: *зачиняю усі шпарки* [4, с. 9], *доки очі світ не зав'язав* [4, с. 14], *оминути цей гострий-прегострий кут* [4, с. 15], *не бійся останню скоринку віддати* [4, с. 17], *скитається душа марудно затісна* [4, с. 22], *як кров забродить* [4, с. 24], *надпити з лиця* [4, с. 24], *сіль / На рани... висипав* [4, с. 29], *роосою виїдає очі* [4, с. 33], *та шкірить зуби доленосна гра* [4, с. 38], *невіра плете личаки* [4, с. 54] та інші.

На основі авторських фразеологізмів наведемо приклади стійких зворотів, які традиційно вживаються у мовленні або зафіксовані у словниках. Подані фразеологізми мають таке загальнонавживане звучання: *зачинити (зачиняти) двері (шпарини)*, *зав'язати (зав'язувати) очі*, *обминати гострі кути*, *віддати останню сорочку*, *кров грає (заграла, вирує, кипить)*, *хоч воду пий з лиця*, *сипати (насипати) сіль на рани (на рану)*, *виїдати (виїсти) очі*, *шкірити (вишкіряти) зуби*, *плести личаки* тощо.

Розкриємо значення окремих зазначених виразів.

Зачинити (зачиняти) двері (шпарини) – уникати лиха, небезпеки, негараздів; робити неприпустимим, позбавляти можливості користуватися, займатися чим-небудь.

Зав'язати (зав'язувати) очі – позбавити можливості тверезо сприймати навколишнє, бачити правдиві речі.

Обминати гострі кути – уникати суперечок, проблемні питання, принципового вирішення чого-небудь; нічого не чинити всупереч комусь.

Віддати останню сорочку – поділитися з ким-небудь усім, що маєш.

Кров грає (заграла) – відчувати прилив сили, енергії, насаги.

Хоч воду пий з лиця – вродливий, обдарований чарівністю, привабливий, гарний.

Сипати (насипати) сіль на рани (солі на рану) – викликати тяжкі спомини, роз'яструвати душевний біль; хвилювати, тривожити, непокоїти когось, додавати ще більшого болю, прикроців комусь [5, Т. 9, с. 192].

Виїдати (виїсти) очі – в'їдливо дорікати кому-небудь, ляяти когось [5, Т. 1, с. 401].

Шкірити (вишкіряти) зуби (зневажливе) – 1. Робити грізний вигляд. 2. Злісно накидатися на кого-, що-небудь, виступати проти когось, чогось. 3. Сміятися.

Плести личаки – 1. Плутати що-небудь у справі. 2. Вести мудрувату, вітїювату, плутану розмову (часто – з метою обдурити, збити з пантелику) (застар., простор., іроніч.).

У вірші «Обійми мої сни, бо душа спорожніла...» читаємо: «...зачиняю / Усі шпарки до пекла і раю». Може постати запитання, чому авторка зачиняє всі виходи до раю? Рай – це місце, куди потрапляють праведники. Праведний шлях на землі – саме таку дорогу життя обирає поетеса, а куди потрапити згодом, визначає тільки Бог. Зазначений вислів означає можливість відгородитися від усього злого, намагання не впустити у свою душу зневіру, розпач, невдоволення, обурення, це прагнення зберегти душу чистою.

Особливого звучання набуває фразеологізм «очі зав'язати». У вірші «Біснувалась за вікном гроза...» лірична героїня дізнається про те, що чоловік кохає іншу – «вітер щойно пошепки сказав». Хоча лірична героїня сміється від цієї звістки, проте її душа «у жалобі сивіє...». Лірична героїня зізнається в тому, що і сум залоскочує («залоскоче сум»), і настав «похмурий будень», і «у жалобі сивіє душа». Тож прихованим зізнанням ліричної героїні є вірш, який вона залишає коханому, «доки очі світ не зав'язав». Вислів можемо потрактувати двояко. Насамперед, героїня поспішає сказати щось важливе, поки не розкрилася правда до кінця, а з іншого боку слово «світ» указує на те, що поспіх зізнання обумовлений тим, що може життя обірватися у будь-яку мить – світ зав'яже очі, тобто зробить незрячою ліричну героїню в прямому сенсі.

Подібні значення вкладає Ліна Ланська і в інші застосовані фразеологічні звороти. Беручи відомий фразеологізм, поетеса надає йому іншого значення, поширює його, вкладає в його зміст особливий авторський сенс, відтак збагачуючи мову, стверджуючи її багатство та наближуючи читача до розуміння мови як явища історичного, національного та загальнокультурного.

Можемо зробити висновки, що Ліна Ланська або поширює відомий фразеологізм, вносячи епітети, дієслова чи доповнюючи фразеологізм відомими компонентами, а також надає йому особливого авторського звучання та змісту.

На переконання дослідниці О. Тележкіної, «фразеологічні одиниці <...> виступають не лише як образно-виражальні одиниці у межах

художнього твору, але й розширюють діапазон свого функціонування і можуть вільно сприйматися поза текстом-джерелом, оскільки мають узагальнений характер і можуть використовуватися усіма носіями мови» [6, с. 73]. Варто констатувати, що, беручи за основу традиційні фразеологічні звороти, Ліна Ланська втілює авторський задум, надаючи стійким зворотам власний індивідуальний зміст. Відтак необхідно говорити про афористичність мови та вияв особливого стилю автора. Трансформація загальновідомих і загальноживаних сполук у творах літератури виводить художні твори на вищий рівень, не просто афористичний, а культурологічний і трансцендентний, що сприяє утворенню нових відтінків і засобів, позитивно впливаючи на емоційну сферу читача. Про особливості авторського стилю щодо трансформації фразеологізмів вказує В. Калашник [3, с. 16]. На переконання науковця І. Глуховцевої, «фразеологія будь-якого художнього твору – це культурний феномен, у якому відображено світобачення та сприйняття навколишньої дійсності мовною спільнотою цього етносу за певного історичного періоду» [2, с. 89]. Подібний феномен трансформації фразеологічних одиниць ми спостерігаємо у збірці Ліни Ланської.

Предметом подальших наукових розвідок може бути аналітична робота над збірками поетеси «Танець на лезі», «Бурштиновий рай», «Цілюю Твій поділ», розгляд фразеологічних одиниць у названих збірках, розкриття авторського бачення біблійних виразів, з'ясування змісту авторських крилатих виразів, дослідження афористичності віршованої мови поетеси.

Список використаних джерел:

1. Вегеш А. Фразеологізми-складники літературно-художніх антропонімів у творах сучасних письменників. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Вип. 1(43). 2020. С. 54–60.
2. Глуховцева І. Фразеологія в українській драматургії першої половини XIX століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Вип. 48. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 88–95.
3. Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови повоєнного періоду: семантико-типологічний аспект : автореферат дис. ... докт. філол. наук : 10.00.02. Дніпропетровськ, 1992. 40 с.
4. Ліна Ланська. *Смарагдова скрижаль [поезія]*. Житомир : Вид. Євнок О. О. 2019. 136 с.
5. *Словник української мови: в 11 тт.* / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
6. Тележкіна О. О. Фразеологія поетичних творів Дмитра Павличка як складова фразеологічної системи української мови. *Філологічні трактати : науковий журнал*. Суми, 2011. № 1. Т. 3. С. 68–73.